

ЄВРОПЕЙСЬКА Й НАЦІОНАЛЬНІ РАМКИ КВАЛІФІКАЦІЙ В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

УДК 355.23;339.19

А. В. Балендр

ОСНОВИ ПОБУДОВИ МЕТОДИКИ РОЗРОБКИ ГАЛУЗЕВОЇ РАМКИ КВАЛІФІКАЦІЙ СФЕРИ ОХОРОНИ КОРДОНУ КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

В сучасних умовах глобалізації динамічні зміни відбуваються й у системі професійної підготовки персоналу Державної прикордонної служби України (ДПСУ), при цьому виникає потреба у відповідній адаптації і трансформації вітчизняних структур освітнього простору. Закордонний, а особливо європейський досвід підготовки прикордонників, є головним орієнтиром для українського прикордонного відомства на шляху до підвищення професійної компетентності персоналу. Узгодження із принципами Болонського та Копенгагенського процесів, сприяло розробці та впровадженню Агенцією FRONTEx Галузевої рамки кваліфікацій сфери охорони кордону країн ЄС (ГРК) [1], механізм розбудови якої потребує ретельного вивчення та впровадження в практику освітнього процесу відомчих навчальних закладів ДПСУ.

Мета статті – дослідити методику розробки ГРК прикордонної сфери діяльності Агенції FRONTEx з метою подальшого впровадження набутого досвіду в систему професійної підготовки персоналу ДПСУ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням теорії та практики професійної підготовки прикордонників займається значна кількість вітчизняних учених, серед яких: О. Торічний, М. Мацишин, О. Діденко, О. Богданюк. Дослідженнями професійної підготовки фахівців з охорони кордонів зарубіжних країн займалися Н. Ринденко, О. Кіреєв, І. Блощинський. Проблемам розробки вітчизняної Національної рамки кваліфікацій (НРК) на основі європейського досвіду присвячені чисельні дослідження науковців та менеджерів освіти: Ю. Зінковського, В. Кременя, В. Лугового, С. Мельника, Т. Морозової, Н. Ничкало, С. Сисоевої. Проте, наші розвідки засвідчили, що наразі ґрунтового аналізу методики розробки ГРК для підготовки прикордонників, практично не існує.

Сьогодні потреби в мобільності трудових ресурсів і розвитку всіх форм навчання протягом життя (Lifelong Learning) [2], викликають потребу в радикальних змінах в сфері професійної освіти. Перед навчальними закладами постає завдання щодо проектування освітніх програм з урахуванням професійних стандартів. Необхідною умовою

вирішення цього завдання є наявність сучасної, постійно оновлюваної рамки кваліфікацій, як в сфері праці, так і в сфері освіти. Побудові рамки передують затвердження на державному рівні національних рівнів кваліфікацій, узгоджених з міжнародним еталоном. Багато країн колишнього соціалістичного табору, а також країни СНД розробили свої Національні рамки кваліфікацій (НРК). Однак, створення НРК це лише перший крок. Подальший розвиток переходить на рівень проектування галузевих (секторальних) рамок [2].

Галузева рамка кваліфікацій – це інструмент для розробки, класифікації та визначення, розташованих на відповідних рівнях, знань, умінь та компетенцій. Це спосіб структурування існуючих та нових кваліфікацій, які визначаються результатами навчання. Дані рамки вказують на порівнюваність різних кваліфікацій і яким чином просуватись від одного рівня до іншого, в межах і між професіями або галузями (навіть переходячи з професійної до академічної освіти, якщо НРК побудовано за принципом включення професійних і академічних кваліфікацій в одній рамці).

За обсягом рамки можуть охоплювати всі досягнення під час навчання або бути обмеженими окремою галуззю чи, наприклад, стосуватись лише базової освіти, навчання дорослих або професійною сферою діяльності. Однак, усі кваліфікаційні рамки забезпечують основу для покращення якості, доступності, поєднання та визнання ринком праці кваліфікацій в межах країни, або на міжнародній арені.

Наразі не існує єдиного вірного підходу до розробки ГРК, і він також залежить від типу рамки (національна, регіональна, галузева). Проте, відповідно до міжнародного досвіду, ефективним є відображення процесу розробки як лінійного, щоб допомогти розробникам працювати із структурованим матеріалом. Розробка кваліфікаційних рамок має тенденцію до ітерації, оскільки прийняття рішень або поява проблем на окремих стадіях розробки може викликати повторний перегляд рішень прийнятих на попередніх стадіях.

У межах даної статті ми зупинимось на обґрунтуванні підходів до побудови методики розробки ГРК, яка, перш за все, передбачає такі комплекси методів дослідження: теоретичні – аналіз і узагальнення наукової і професійно-спрямованої літератури та інтернет-джерел для уточнення змісту базових понять та структури ГРК; системно-структурний аналіз нормативних та науково-методичних джерел, досвіду міжнародних освітніх проектів, таких як TUNING, INARM, TEMPUS – для простеження розвитку думки з проблеми проектування ГРК; порівняння – для співставлення продукту, що розробляється з іншими кваліфікаційними рамками – ЄРК, НРК, ГРК інших сфер діяльності, а також національними освітніми й професійними стандартами; синтез та абстрагування – для обґрунтування алгоритму побудови ГРК; моделювання – для побудови структурно-функціональної моделі системи підготовки прикордонників за ГРК; емпіричні – обсерваційні (спостереження); діагностичні (анкетування,

опитування, інтерв'ю, бесіда); методи експертних оцінок – для складання функціональної карти сфери діяльності з охорони кордонів на основі відгуків внутрішніх та зовнішніх експертів; статистичні – методи математичної статистики обробки отриманих даних, зокрема кваліметричні обчислення – для опрацювання отриманих результатів та забезпечення їхньої достовірності.

Розглянуті методи побудови ГРК застосовуються під час відповідних етапів процедури розробки. Проте, перш ніж говорити про етапи, самі рамки, керуючись досвідом CEDEFOP (Європейський центр розвитку професійного навчання, англ. The European Centre for the Development of Vocational Training), можна об'єднати за категоріями відповідно до стадій їх розробки. Тоді як така категоризація є завжди суб'єктивною та спрощує реальний стан речей, у цей спосіб можна критично розглянути окремі рамки та порівняти їх між собою. Необхідно зазначити, що в представленій категоризації стадій розробки ГРК, стадії не є взаємовиключними, і кваліфікаційна рамка може знаходитись на більш ніж одній стадії одночасно.

Перша – стадія вивчення: характеризується початком усвідомлення і зацікавленості, розумінням важливості ГРК для транскордонної діяльності; обговоренням ГРК на галузевих форумах.

Стадія концептуалізації: включає прийняття рішення щодо розробки ГРК; обговорення очікувань; акцент робиться на законодавчих аспектах, або на досягненні консенсусу на галузевому рівні; визначення ролі зацікавлених сторін, пошуку ресурсів, досягненні компромісів.

Стадія тестування: початок пілотних проектів.

Стадія впровадження: започаткування або призначення міжнародного або галузевого органу, який відповідає за розробку ГРК; погодження законодавства та забезпечення фінансування у даній галузі.

Стадія критичного аналізу: включає повторну концептуалізацію; аналіз впливу та прогресу; внесення змін до структури [3].

На першій стадії вивчення та організації роботи для відображення ієрархії підзвітності та обов'язків кожного, доцільним є розробити матрицю відповідальності проекту, найбільш поширений варіант якої відомий як RACI-матриця. Ця матриця є достатньо наглядною і дозволяє швидко контролювати виконання завдання. Існуючі алгоритми заповнення і методи перевірки дозволяють ефективно виявляти перевантажених або недовантажених виконавців та працівників, які не зайняті у виконанні завдання. Термін RACI є аббревіатурою:

Виконавець (Responsible) – позначення – R;

Відповідальний (Accountable) – позначення – A;

Консультант (Consult before doing) – позначення – C;

Спостерігач (Inform after doing) – позначення – I. (табл. 1) [4].

Таблиця 1

Позначення	Розшифровка	Опис
R	Виконавець (Responsible)	Виконує завдання, не несе відповідальність за вибір способу її вирішення, але відповідає за якість і терміни реалізації.
A	Відповідальний (Accountable)	Повністю відповідає за виконання завдання, приймає рішення відповідно до способу реалізації.
C	Консультант (Consult before doing)	Надає консультації під час вирішення завдань проекту, контролює якість реалізації.
I	Спостерігач (Inform after doing)	Може надавати консультації під час вирішення завдань проекту, не несе відповідальності.

Науковець Г. Маргаров пропонує здійснювати розробку рамок кваліфікацій використовуючи структурне проектування і попереднє заповнення рамок кваліфікацій, і після цього – актуалізацію рамок кваліфікацій з уточненням їх змісту. Структурне проектування проводиться зверху до низу за ієрархією рамок кваліфікацій. На даному етапі задається структура ієрархії і структури рамок кваліфікацій всіх ступенів з додаванням відповідних додаткових полів. При заповненні змісту рамок кваліфікацій в якості вихідних матеріалів повинні використовуватися зміст рамки кваліфікацій, під яким в ієрархії знаходиться проєктована рамка, а також всі доступні нормативні документи і бази даних, які містять результати навчання. В якості таких джерел можуть розглядатися професійні стандарти, описи трудових функцій, бази даних вакансій і т.і. Одним з найважливіших складових процесу актуалізації рамок кваліфікацій є визначення зацікавлених сторін (стейкхолдерів) та отримання від них необхідного зворотного зв'язку. Найбільш важливими зацікавленими сторонами є: ті, кого навчають; недавні випускники; прикордонні відомства країн; органи охорони державного кордону; відповідні державні установи, у тому числі відповідальні за зайнятість, економічний розвиток, конкуренцію та імміграцію; агенції із забезпечення якості; організації роботодавців та працівників; громадські та добровільні організації; професійні організації; взагалі будь-яка особа або організація, яка бере участь у консультаціях, повинна розглядатися як зацікавлена сторона [5].

Методика отримання зворотного зв'язку від зацікавлених сторін включає: експертні опитування у формі індивідуального, групового, поглибленого або формалізованого інтерв'ю, опитування, фокус групи, спільні обговорення, проте найбільш ефективними вважаються електронні форми анкетування. Як свідчить практика, для отримання більшої кількості корисних відповідей, бажано зосередитися на онлайн-опитуванні за допомогою добре відомих інструментів, таких як Google Forms, QuizMaker, ProProfs, або створення спеціального програмного забезпечення.

Методологічну основу етапу розробки ГРК складають метод функціонального аналізу і метод DACUM (скорочення від «Developing A Curriculum», що означає розробка освітньої програми). DACUM був вперше застосований в США з метою розробки програми корпоративного навчання. Він передбачає проведення керованих групових обговорень протягом дводенного семінару з досвідченими фахівцями, які в дійсності виконують операції, які аналізуються. На даному семінарі проводиться детальний аналіз обов'язків і завдань (компетенцій) необхідних для виконання тієї чи іншої роботи. Функціональний аналіз був розроблений в Великобританії в 80-х рр. Він передбачає складання професійної карти галузі з метою визначення її професійної структури. Проводиться аналіз відповідних професій для визначення основних функцій та пов'язаної з ними трудової діяльності, що здійснюється в рамках тієї чи іншої професії. Встановлюються критерії та параметри виконання трудової діяльності. Спочатку визначається мета області професійної діяльності у основних галузях, далі визначаються основні трудові функції, які підрозділяються на підфункції – для визначення результатів за кожною ключовою функцією. Також здійснюється послідовний аналіз модулів для визначення вимог виконання трудової діяльності [7].

У межах даної статті ми розглянемо методику розробки європейської ГРК для прикордонної сфери (з функціями берегової охорони), яка відповідно до проекту ECGFA NET (англ. European Coast Guard Functions Academies Network Project – Проект Мережі європейських академій, які готують фахівців для берегової охорони), яка включає усі розглянуті в статті методи та побудована за такими етапами:

Етап 1. Визначення основних складових і ключових понять

- визначення функцій, завдань, професійних компетенцій і профілів сфери діяльності з охорони кордонів;
- аналіз потреб у підготовці фахівців даної галузі із виїздами у підрозділи охорони кордону;
- визначення цілей та ключових характеристик ГРК;

Етап 2. Визначення офіційних відповідальних органів і робочого плану

- визначення міжнародної агенції, або місця для проведення зустрічей з питань розробки ГРК;
- призначення робочої групи для визначення рівнів навчання і результатів навчання;
- визначення зацікавлених сторін на міжнародному і національному рівнях;
- розробка чіткого робочого плану із зазначенням обов'язків виконавців, для чого складається «Матриця логічної побудови рамки» (Logical Framework Matrix) (Табл.1);

Етап 3. Розробка структури ГРК

- визначення архітектури ГРК;
- складання функціональної карти сфери діяльності з охорони кордонів (Табл.2);

Таблиця 2

Групи професійних функцій прикордонної сфери діяльності	Професійні функції прикордонної сфери діяльності

- визначення кількості рівнів навчання;
- підготовка проекту результатів навчання;
- підготовка проекту структури ГРК для підготовки фахівців берегової охорони (Табл. 3).

Таблиця 3

Рівні ГРК для підготовки фахівців берегової охорони				
Функції берегової охорони	1 (ЄРК 4)	2 (ЄРК 5)	3 (ЄРК 6)	4 (ЄРК 7)
	Знання, Уміння, Компетенції	Знання, Уміння, Компетенції	Знання, Уміння, Компетенції	Знання, Уміння, Компетенції
1. Дотримання заходів безпеки на морі, включаючи регулювання руху суден	Дескриптори рівнів з профілями і професійними компетенціями	Дескриптори рівнів з профілями і професійними компетенціями	Дескриптори рівнів з профілями і професійними компетенціями	Дескриптори рівнів з профілями і професійними компетенціями
2. Забезпечення безпеки на морі, судні та в порту	Дескриптори рівнів з профілями і професійними компетенціями	Дескриптори рівнів з профілями і професійними компетенціями	Дескриптори рівнів з профілями і професійними компетенціями	Дескриптори рівнів з профілями і професійними компетенціями
3. ...	...	...	...	...

Етап 4. Проведення консультацій

- консультування з різними зацікавленими сторонами щодо проекту ГРК;
- отримання коментарів та пропозицій від зацікавлених сторін;
- перегляд ГРК після проведення консультацій;
- ухвалення кінцевої версії ГРК робочою групою або проведення зовнішнього оцінювання.

Етап 5. Забезпечення якості

- визначення консультативної групи для нагляду за виконанням вимог щодо контролю якості та мінімуму стандартів якості;
- узгодження застосування національних систем забезпечення якості;
- підготовка проекту документу щодо забезпечення якості.

Етап. 6. Ухвалення ГРК

- підготовка проекту спільного документу від різних країн (Спільна Декларація) для визначення механізму керівництва;
- прийняття ГРК представниками різних країн.

Етап 7. Узгодження з НРК та розробка рекомендації

- визначення стратегії поширення на міжнародному та національному рівнях;
- підготовка проекту документа з визначенням основних складових та ключових рекомендацій щодо розробки галузевих НРК;
- організація інформування й тренінгів для національних прикордонних відомств з питань ГРК та її узгодження з НРК [8];

Наступний етап це тестування 2-3 НРК протягом 6 місяців, за участі 2-3 країн. Потрібно зауважити, що кваліфікаційні рамки це процес, а не незмінюваний інструмент, тому він повинен проходити через етапи перегляду після впровадження.

Дані методи розробки ГРК, об'єднані у відповідні етапи, є гарним прикладом ефективної роботи з організації розробки ГРК для підготовки прикордонників країн ЄС. Дана методика включає новітні методи отримання й обробки інформації та може з успіхом використовуватись для побудови ГРК для будь-якого правоохоронного відомства.

Таким чином, сьогодні особливо актуальною вбачається роль ГРК в системі підготовки прикордонників країн ЄС, яка виступає інструментом забезпечення прозорості, гнучкості та мобільності тих, кого навчають. Тому, розглянуте у статті питання побудови методики розробки ГРК є важливим доробком у процес запровадження ГРК сфери охорони кордонів України.

Охарактеризована в статті методика розробки ГРК включає три групи методів: теоретичні, емпіричні, діагностичні та статистичні. Представлено варіант категоризації стадій розробки ГРК: стадія вивчення, концептуальна стадія, стадія тестування, стадія впровадження та критичного аналізу. Деталізовано методику розробки ГРК для функцій берегової охорони країн ЄС за такими етапами: визначення основних складових і ключових понять; визначення офіційних відповідальних органів і робочого плану; розробка структури ГРК; проведення консультацій; забезпечення якості; ухвалення ГРК; узгодження з НРК та розробка рекомендації.

Питання розробки ГРК прикордонної сфери діяльності вивчено ще дуже мало і тому потребує вивчення досвіду прикордонних відомств передових країн ЄС, що вимагає подальшого ґрунтовного дослідження окресленого напрямку.

Перспективами подальших наукових розвідок вважаємо дослідження структури та завдань ГРК для відомств з функціями берегової охорони країн ЄС, з метою її подальшого впровадження в систему підготовки персоналу ДПСУ.

Список використаної літератури

1. **Sectoral Qualifications Framework for Border Guarding (volume 1),**

FRONTEX, Warsaw, Rondo ONZ 1, 2013. – 173 p. **2. The European Qualifications Framework for Lifelong Learning (EQF)** [Електронний ресурс] // – Режим доступу: http://www.ecompetences.eu/site/objects/download/4550_EQFbroch2008en.pdf. **3. Вольпян Н. С.**, Проектирование секторальных рамок квалификаций в области информатики / В. В. Тихомиров, А. В. Разгулин, Л. Н. Парчевская, С. Ф. Сергеев, И. Ю. Харитонова, С. В. Чернышенко. – М.: Изд-во МаксПресс, 2015, – 220 с. **4. Грекул В. И.**, Коровкина Н. Л., Куприянов Ю. В. Методические основы управления ИТ-проектами. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pmexpert.ru/shop/detail.php?ID=6480>. **5. Bulgarelli A.**, Lettmayr C., Kreiml P. The Development of National Qualifications Frameworks in Europe, Publications Office of the European Union, 2009. **6. Маргаров Г.И.** Информационное обеспечение процессов разработки и применения рамок квалификаций / Вестник Университета (ГУУ). – № 19, 2014. – 211 с. **7. Совершенствование** системы профессиональных квалификаций. Реформирование системы профессиональных квалификаций в странах-партнёрах ЕФО [Електронний ресурс] // – Режим доступу: http://www.etf.europa.eu/web.nsf/pages/Publications_catalogue. **8. Coast Guard Functions Sectoral Qualification Frameworks.** Basic elements, key recommendations and methodology / European Coast Guard Functions Academies Network Project. WP-4, 2016.

Балендр А. В. Основи побудови методики розробки галузевої рамки кваліфікацій сфери охорони кордону країн Європейського Союзу

У статті розкрито особливості методики розробки галузевої рамки кваліфікацій (ГРК) для підготовки прикордонників країн Європейського Союзу. Розглянуті комплекси методів дослідження для побудови методики розробки ГРК, а саме: теоретичні, емпіричні, діагностичні та статистичні. Представлено та охарактеризовано стадії розробки ГРК: стадія вивчення, стадія концептуалізації, стадія тестування, стадія впровадження та критичного аналізу. Деталізовано методику розробки ГРК для функцій берегової охорони країн Європейського Союзу за такими етапами: визначення основних складових і ключових понять; визначення офіційних відповідальних органів і робочого плану; розробка структури ГРК; консультаційний процес; забезпечення якості; ухвалення ГРК; узгодження з національною рамкою кваліфікацій та розробка рекомендації.

Ключові слова: підготовка прикордонників, країни Європейського Союзу, галузева рамка кваліфікацій, результати навчання.

Балендр А. В. Основы построения методики разработки отраслевой рамки квалификаций сферы охраны границы стран Европейского Союза

В статье раскрыты особенности методики разработки отраслевой рамки квалификаций (ОРК) для подготовки пограничников стран

Европейского Союза. Рассмотрены комплексы методов исследования для построения методик разработки ОРК, а именно: теоретические, эмпирические, диагностические и статистические. Представлены и охарактеризованы стадии разработки ОРК: стадия изучения, стадия концептуализации, стадия тестирования, стадия внедрения и критического анализа. Детально рассмотрена методика разработки ОРК для функций береговой охраны стран Европейского Союза по следующим этапам: определение основных составляющих и ключевых понятий; определение официальных ответственных органов и рабочего плана; разработка структуры ОРК; консультационный процесс, обеспечение качества; принятия ОРК; согласования с национальной рамкой квалификаций и разработка рекомендации.

Ключевые слова: подготовка пограничников, страны Европейского Союза, отраслевая рамка квалификаций, результаты обучения.

Ballend A. Fundamentals of Constructing a Methodology for Developing a Sectoral Qualifications Framework for the Border Protection Sphere of the European Union Countries

The article describes the peculiarities of the methodology for developing a sectoral qualification framework (SQF) for the border guards of the European Union countries training. The research methods sets for construction of the methodology of the SQF development have been considered, such as: theoretical, empirical, diagnostic and statistical. The stages of development of the SQF have been presented and characterized: the stage of study, the stage of conceptualization, the stage of testing, the stage of implementation and critical analysis. A detailed methodology for the development of the SQF for coast guard functions of the European Union countries have been considered through the following stages: the definition of key components and key concepts; definition of official responsible bodies and operation plan; development of the structure of the SQF; consultation process; quality assurance; acceptance of SQF; harmonization with the National qualifications framework and developing recommendation. The experience of the European Union border guard agencies in order to introduce it into the training system of the State Border Guard Service of Ukraine. The author indicates that the State Border Guard Service of Ukraine requires such an experience and that presupposes further study of the border guard's training system of the European Union countries.

Key words: border guards training, European Union countries, sectoral qualifications framework, learning outcomes.

Стаття надійшла до редакції 25.09.2017 р.

Прийнято до друку 24.11.2017 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Харченко С. Я.